

Arborisico's in de branche

Cultuur en recreatie

Hoofddorp
TNO Arbeid
Martin van de Bovenkamp
maart 2003

Zoekprofiel Cultuur en Recreatie

Voor alle branches geldt: in alle bestanden is gezocht op literatuur vanaf 1999. Er is met nadruk naar nationale literatuur gezocht.

TNO Arbeid catalogus en de catalogus van het Ministerie van SZW
Eerst wordt de classificatiecode genoemd en daarachter tussen haakjes de omschrijving.

SBI code = 920 (Cultuur, sport en recreatie)
SBI code = 921 (Activiteiten op het gebied van film en video)
SBI code = 922 (Radio en televisie)
SBI code = 923 (Overige amusement)
SBI code = 924 (Pers- en nieuwsbureaus ; journalisten)
SBI code = 925 (Culturele uitleencentra, openbare archieven, musea dieren- en plantentuinen)
SBI code = 927 (Overige recreatie)

UDC code = 069 (Musea)
UDC code = 070.42 (Journalisten)
UDC code = 78-051 (Musici)
UDC code = 379.8* (Recreatie, recreatieve voorzieningen, vrijetijdsbesteding thuis, verblijfsrecreatie, openlucht recreatie, toerisme)
UDC code = 331.82 + 331.821 (arbeidsomstandigheden + ongezonde en gevaarlijke arbeidsomstandigheden)
UDC code = 613.62 (beroepsziekten)
UDC code = 331-057.16 (werknemers/personeel)

Picarta gezocht op de trefwoorden en op combinaties van onderstaande woorden

Journalist(en)
Musici, toneel(spelers), theater
Orkest(en)
Performing, performers, musician(s), orchestra
Newspaper employee
Musea
Radio
Televisie
Arbeidsomstandigheden/werkomstandigheden
Beroepsziekten
Werknemer(s)/medewerker(s)
Ongelukken/ongevallen
Arbeidsveiligheid

Inleiding

Door de grote variatie van vele kleine ondernemingen is het lastig om in de **evenementensector** tot een structurele arbozorg te komen. Bij **podiumkunsten** is in veel gevallen sprake van onvoldoende arbobewustzijn. Meerdere werkgevers op de werkvloer is in de **podiumkunsten** eerder regel dan uitzondering. De Arbowet verplicht samenwerkende werkgevers om goede arbo-afspraken te maken.

Bij **evenementen** is het van groot belang om vóór de organisatie van het evenement de locatie uitgebreid te beoordelen en daarop gepaste maatregelen te nemen en (hulp)middelen in te zetten. Op grote **pretparken en kermissen** kunnen ongevallen verreikende gevolgen hebben door de grote aantallen bezoekers. Bij **podiumkunsten** is brandveiligheid vooral een probleem in oude theatergebouwen en gebouwen die niet als theater zijn ontworpen. Bij **bibliotheken** dienen waardevolle verzamelingen documenten doeltreffend beveiligd te worden tegen brand en waterschade

Bij **uitvoerenden van theaterproducties** wordt bij kap/grime vaak gebruik gemaakt van make-up, haarlak, spuitbussen en dergelijke waarbij schadelijke stoffen vrijkomen. Bij opmaak van decors voor theaterproducties kan gebruik van bepaalde verf en oplosmiddelen een gevaar voor de gezondheid betekenen.

Bij **podiumkunsten** waarin veel sprake is van dansen is sprake van specifieke fysieke risico's. Bij **strijkers, pianisten en houtblazers**, ontstaat overbelasting van het bewegingsstelsel na extreem veel oefenen en uitvoeren. Uit een onderzoek onder **(alt)violisten** is een verband tussen armlachten en het bespeelde instrument naar voren gekomen. In de voorbereiding en tijdens de uitvoering van theaterproducties moet er door **toneelassistenten, belichters en technici** veel fysieke arbeid verricht worden bij de opbouw van decors en sets. **Bibliotheekmedewerkers** lopen risico op een (te) grote fysieke belasting door uiteenlopende werkzaamheden (uitlenen, sorteren, tillen enz.).

Bij **concerten en muziekfestivals** worden medewerkers regelmatig blootgesteld aan een te hoge geluidsbelasting. Een groot risico voor **zangers en koorleden** is vanzelfsprekend beschadiging van de stem. Voor deze groep geldt met name het binnenklimaat als risicofactor. Bij **orkestleden en popmuzikanten** is er het gevaar van lawaaidoofheid door overmatige geluidsbelasting. In **bibliotheekmagazijnen**, onder meer bij provinciale bibliotheekcentrales, ontbreekt in veel gevallen daglicht. Dat kan van invloed zijn op de gezondheid (oogklachten, hoofdpijn) van medewerkers die in magazijnen werkzaam zijn.

In de **evenementensector** gebruiken medewerkers hoogwerkers voor het bevestigen van materiaal. Door het werken op (grote) hoogte bestaat het risico op valgevaar. Bij **kermisattracties** kunnen elektrische en/of mechanische attracties die een hoge snelheid en/of grote hoogte kunnen bereiken een veiligheidsrisico vormen.

Bij het **werken met dieren** in bijvoorbeeld circussen, bij theatervoorstellingen of in dierentuinen gelden weer specifieke risico's afhankelijk van het dier in kwestie. Het **werken met vuurwerk** tijdens bijvoorbeeld festivals brengt ook specifieke risico's met zich mee voor zowel medewerkers als bezoekers.

Overwerk komt in **evenementensector** veel voor. Uitvoeringen betekenen niet alleen voor de **uitvoerende artiesten** maar ook voor **technici en toneelassistenten** een grote werkdruk en stress. Door reorganisaties in de **(dagblad)journalistiek** is de werkdruk hier toegenomen.

In 2002 zijn in de branche Cultuur en recreatie vier **arboconvenanten** afgesloten: podiumkunsten, orkesten, bibliotheken en uitgeverijen.

1 Arbozorg en arbeidsorganisatie

Risicogroepen en effecten:

Door de grote variatie van vele kleine ondernemingen is het lastig om in de **evenementensector** tot een structurele arbozorg te komen. De sector kent meerdere koepelorganisaties waarin evenementenbureaus zich verenigen. Zo zijn er onder meer de Vereniging van Buitensport Ondernemingen Nederland (www.vebon.nl) een brancheorganisatie voor bedrijven die in binnen- en/of buitenland buitensportevenementen organiseren en de VECTA (www.vecta.nl), dat staat voor Vereniging van organisatoren van Evenementen, Concerten en Theater Activiteiten.

Evenementen variëren sterk in omvang. Achter grote evenementen staan vaak zeer professionele organisaties, maar bij kleinere evenementen ontbreekt het vaak aan voldoende kennis en geld om de veiligheid van werknemers en bezoekers volledig te garanderen. Bovendien is er een duidelijk onderscheid tussen algemene veiligheid voor publiek, waar wellicht goed over is nagedacht, en een structureel arbo- en veiligheidsbeleid specifiek gericht op de medewerkers van evenementen. Aan dit laatste ontbreekt het vaak.

Behalve het feit dat evenementen variëren in omvang is er ook een grote verscheidenheid aan typen evenementen: van mega-dancefestivals tot lokale sporttoernooien en plaatselijke theaterfestivals. Door deze verscheidenheid zijn ook de bedrijven die bij de uitvoering betrokken zijn zeer verschillend.

De snelle groei van vooral de dans- en muziekfestivals, zowel in aantal als in omvang, maken de arbeidsomstandigheden in de sector tot een groeiend probleem. Veel medewerkers maken teveel uren, gelokt door de goede verdiensten van het festivalwerk. Daarnaast wordt het werk steeds complexer en daarmee gevaarlijker. Er wordt gebruik gemaakt van steeds meer elektronica en lampen en de afstemming van diverse componenten van de licht-, laser- en geluidssystemen stelt hoge eisen. Beveiliging op elektrotechnisch gebied vergt steeds meer aandacht.

Ook moeten technici en andere medewerkers steeds vaker klimmen om lampen of boxen op te hangen of apparatuur tijdens concerten bij te regelen. Hierdoor is het **valgevaar** groter. Ook staan medewerkers steeds vaker bloot aan een te hoge **geluidsbelasting**.

In **pretparken** kan onderscheid worden gemaakt tussen medewerkers “voor de schermen” en medewerkers “achter de schermen”. De medewerkers voor de schermen moeten kunnen omgaan met het publiek (kinderen, volwassenen) die het park bezoeken en hun gedrag en dienstverlening daarop richten. Het omgaan met bezoekers in pretparken is emotioneel zwaar werk.

In pretparken en op kermissen werken veel seizoenmedewerkers. Hun arbeid heeft in veel gevallen slechts een tijdelijk karakter. In pretparken krijgen seizoenmedewerkers vaak een relatief lange training voor ze aan de slag kunnen. Kenmerkend voor pretparken zijn het grote aantal bezoekers dat op bepaalde (top)dagen het park bezoekt en de diverse elektrische installaties op het park. Deze factoren kunnen los van elkaar of in samenhang risicovolle situaties tot gevolg hebben.

Bij **podiumkunsten** is in veel gevallen sprake van onvoldoende arbobewustzijn. Er heerst een “aanpakcultuur” en een sfeer van “niet zeuren”. Er bestaat geen goed beeld van de rol die de Arbodienst heeft. In het algemeen wordt kritisch gesproken over het vermeende gebrek aan specifieke deelsectorkundigheid bij de Arbodienst, een deskundigheid die in de ogen van werknemers in de branche wel nodig is om effectief arbobeleid vorm te kunnen geven. De indruk bestaat, dat er veel minimumcontracten met de Arbodienst zijn afgesloten.

Met name leidinggevend en van middelgrote en kleinere instellingen hebben vaak moeite voldoende aandacht te besteden aan de factor arbeidsomstandigheden bij het tot stand brengen van producties. Dit wordt veroorzaakt door gebrek aan professioneel management en de allesoverheersende ‘drive’ om artistiek een zo hoogwaardig mogelijk product neer te zetten. In de besluitvormingsprocessen over de toekenning van subsidies zijn artistieke criteria bepalend en daardoor is het gewicht van de factor arbeidsomstandigheden gering.

Volgens de Arbeidsinspectie beschikt 80% van de werkgevers in de podiumkunsten over een goedgekeurde risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E).

Meerdere werkgevers op de werkvloer is in de **podiumkunsten** eerder regel dan uitzondering. De Arboret verplicht samenwerkende werkgevers om goede arbo-afspraken te maken. In de podiumkunsten is het al jaren een probleem. In theorie is de zaak helder. Zodra een gezelschap met een voorstelling een theater binnenkomt, is het **theater verantwoordelijk** voor veiligheid en gezondheid, ongeacht of het budget voor de voorstelling eigenlijk te krap was voor goede arbeidsomstandigheden, en ongeacht of er vooraf informatie-uitwisseling heeft plaatsgevonden. In algemene zin is er dus duidelijkheid. Maar in de praktijk is de onduidelijkheid groot.

Informatiespecialisten in bibliotheken of informatiecentra zijn van steeds groter belang binnen met name het bedrijfsleven. De belangrijkste ontwikkelingen binnen het bibliotheek- of informatievak liggen in technologische ontwikkelingen en ontwikkelingen als commercialisering van het vak. De taken en de bevoegdheden van de informatiespecialist zijn uitgebreid en aangepast. De belangrijkste veranderingen zijn het gebruik van internet en intranet, het meer functioneren als informatie -intermediair, de nadruk op het interpreteren van informatie en meer ICT-werkzaamheden. Behalve deze veranderingen zijn er ook nieuwe disciplines als kennismanagement en business intelligence ontstaan waarbinnen de informatiespecialist werkzaam kan zijn. Dit leidt op de arbeidsmarkt tot een grotere vraag naar hoger opgeleiden. Tegelijkertijd speelt aan de aanbodzijde het probleem van de **vergrijzing van het personeelsbestand** in met name openbare bibliotheken. Uitgaande van een gemiddelde uitstroom van bijna 10% zal in de komende vijf jaar ongeveer de helft van het personeel vervangen moeten worden. De genoemde vergrijzing zal die uitstroom mogelijk nog versnellen.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Ontbreken van een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E) bij evenementen .	Met het arborisico valgevaar als uitgangspunt inventariseren van risico’s met bijvoorbeeld gebruikmaking van de regels die in de steigerbouw gelden en van artikel 3.16 van het Arbobesluit: “bij valgevaar moeten medewerkers (...) doelmatige veiligheidsgordels dragen met vanglijnen van voldoende sterkte, of moeten andere technische middelen worden toegepast”. Verder is het inschakelen van een arbo-adviesbureau dat zich specifiek richt op de evenementensector een mogelijkheid.
Ontbreken van een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E) bij evenementen .	Opstellen en toepassen van een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E) in 5 stappen: 1. Vaststellen van de mogelijke risico’s op grond van eigen en andermans ervaringen, informatie van branche-organisaties, adviezen van onderzoeksbureaus, brandweer en andere relevante organisaties, technische informatie van ontwerpers,

	normen, wetgeving en eigen richtlijnen; 2. Vaststellen wie kans loopt op een ongeval en waardoor; 3. In details uitwerken hoe ernstig elk risico is en of er voldoende voorzorgsmaatregelen zijn getroffen. Zo nodig nemen van meer maatregelen. Hoe groter het risico, hoe intensiever maatregelen en controle; 4. Alle bevindingen, maatregelen, controles en gebeurtenissen vastleggen in een logboek; 5. Regelmatige evaluatie van de RI&E. Zo nodig wijzigen of aanpassen van de RI&E n.a.v. een gebeurtenis/ongeval, renovatie, wijziging van apparatuur/installaties enz.
Ontbreken van een gestructureerde arbo- en/of veiligheidszorg bij evenementen .	• Arbozorg tot onderdeel van de totale organisatie van het evenement maken; • Bij planning en management van een evenement een gezondheids- en veiligheidsplan en/of een RI&E opstellen; • Als organisator van het festival ook eisen stellen op arbo- en veiligheidsgebied aan de bedrijven die aan het festival meewerken; • Inzetten van beveiligingsmedewerkers, hekken, brandblussers, EHBO-ers en duidelijke organisatie- en communicatiestructuren (“wie belt wie en wie beslist waarover”); • Opstellen van een mobiliteits- en rampenplan; • Alle medewerkers van het organiserend bedrijf zelf als van andere bedrijven voldoende informeren over veiligheid en gezondheid op het werk gedurende het evenement.
Veel seizoenmedewerkers in pretparken en op kermissen hebben slechts een tijdelijke aanstelling.	Goede training geven en medewerkers gemotiveerd en bij park en activiteiten betrokken houden. Persoonlijke ontwikkeling van alle medewerkers bevorderen.
Groot aantal bezoekers en diverse elektrische attracties op pretparken	• Zorgen voor een goed gestroomlijnde bedrijfshulpverleningsorganisatie; • Opstellen van veiligheids- en gezondheidsplan; • Aanstellen van arbocoördinator(en); • Een periodieke risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) uitvoeren.
De arbeidsomstandigheden verschillen bij podiumkunsten per voorstelling.	Per voorstelling of productie een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E) maken. Daarbij eventueel gebruikmaken van ‘good practices’ van andere theatergezelschappen.
Arbidsomstandighedenbeleid is bij podiumkunsten ondergeschikt aan de artistieke eisen.	• Bevordering arbobewustzijn; • Strengere handhaving van regels; • Meer aandacht voor de implementatie van regels, normen en richtlijnen.
Onduidelijkheid ten aanzien van de	• Betere communicatie tussen gezelschappen en

verantwoordelijkheid voor de podiumkunsten als er meerdere werkgevers zijn.	theaters over planning en organisatie; • De productie-RI&E moet een belangrijke rol gaan spelen in de informatie-uitwisseling en de naleving van de Arboregelgeving; • Een gecertificeerd kwaliteitssysteem en branchebrede normen; • Bij de subsidieverlening moet door de subsidieverlener meer rekening worden gehouden met de extra kosten die Arboregels met zich meebrengen.
De organisatie van het werk van informatiespecialisten in bibliotheken is zodanig ingericht, dat medewerkers veel eenzijdig belastende taken verrichten zonder afwisseling.	• Toepassen van <i>taakroulatie</i>, waarbij verschillende taken gescheiden na elkaar worden uitgevoerd; • Toepassen van <i>taakverruiming</i>, waarbij de strikte scheiding tussen verschillende taken wordt opgeheven en worden – al naar gelang de noodzaak – de verschillende taken door elkaar heen uitgevoerd; • Toepassen van <i>taakverrijking</i>, waarbij naast uitvoerende taken ook taken van “hoger” niveau worden uitgevoerd.
De organisatie van het werk van informatiespecialisten in bibliotheken is zodanig ingericht, dat medewerkers veel eenzijdig belastende taken verrichten zonder afwisseling.	Het werk zodanig organiseren dat de volgende normen niet worden overschreden: - niet langer (stil) staan dan 1 uur achter elkaar; - niet langer dan 2 uur achter elkaar zittend werken; - niet langer dan 2 uur achter elkaar of 5 uur op één dag bergem/opruimen. Een goede volgorde voor het rouleren is: lopen-zitten-staan-lopen-zitten-staan enz.

2 Inrichting arbeidsplaatsen

(o.a. vluchtwegen, kleedruimtes en bouwkundige voorzieningen)

Risicogroepen en effecten:

Bij **evenementen** is het van groot belang om vóór de organisatie van het evenement de locatie uitgebreid te beoordelen en daarop gepaste maatregelen te nemen en (hulp)middelen in te zetten. Als voorafgaand aan een evenement de locatie niet uitgebreid beoordeeld is, kan dat bij eventuele ongevallen of rampen grote gevolgen hebben voor publiek en medewerkers.

Een specifiek risico in de evenementensector is dat klimmers hoogwerkers gebruiken voor bevestiging van materialen (denk aan lampen of geluidsspeakers). Door het werken op (grote) hoogte bestaat het risico van **valgevaar**. Ook dienen de podia te voldoen aan veiligheidseisen zodat de kans op ongelukken op het podium zelf beperkt kan worden.

Op grote **pretparken en kermissen** kunnen ongevallen verreikende gevolgen hebben door de grote aantallen bezoekers. Deze grote aantallen bezoekers gecombineerd met de vele elektrische en/of mechanische installaties en onvoldoende vluchtwegen kunnen tot onveilige situaties voor zowel bezoekers als personeel leiden.

Bij **podiumkunsten** is **brandveiligheid** vooral een probleem in oude theatergebouwen en gebouwen die niet als theater zijn ontworpen.

Bij **bibliotheken** dienen waardevolle verzamelingen documenten doeltreffend beveiligd te worden tegen brand en waterschade. Omdat water een grote bedreiging is voor documenten kan dat leiden tot een dilemma bij bouwkundige voorzieningen en het ontwerpen van de brandbeveiliging. Denk bijvoorbeeld aan sprinklerinstallaties die bij inschakeling grote hoeveelheden documenten onherstelbaar kunnen vernietigen.

Medewerkers die materialen uitlenen en innemen hebben hun werkplek veelal achter een zogenaamde zit- of stabalie. Een verkeerd ontwerp van die balies kan tot uiteenlopende fysieke klachten leiden. Dat risico bestaat bij een te lage zitbalie met onvoldoende ruimte voor benen en voeten en een slechte stoel, waarbij medewerkers ver moeten reiken om hun werk te kunnen doen. Het werken aan een stabalie kost 20% meer energie dan zittend werken, belemmert de doorbloeding van de benen, er is een grote statistische houdingspijnscherm nodig en het staande werken kan op den duur tot voetklachten en spataderen leiden.

Medewerkers die aan een schuifbalie werken kunnen bij het veelvuldig te hoog op moeten tillen van de armen pijn in de schouders krijgen. Ook bij **medewerkers die materialen met een scanner uitlenen en innemen** lopen gezondheidsrisico's als RSI. Aanwijsbare oorzaken zijn ongunstige hand- en polsstanden en haperende bewegingen bij het scannen.

De keuze en instelling van de stoel en de plaats van beeldscherm en kassa/geldlade zijn ook bepalend voor de mate van fysieke belasting. Staat de stoel bijvoorbeeld te laag, dan leidt dit tot het werken met opgetrokken schouders met als gevolg nek- en schouderklachten.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Bij organisatie van evenementen onvoldoende kennis hebben van locatie en daardoor onvoldoende in staat zijn middelen en maatregelen hierop af te stemmen.	• Openluchtevenementen laten plaatsvinden op een daartoe geschikt terrein, d.w.z. niet drassig, vlak en berekend op het draagvlak van de op te bouwen installaties en op het te verwachten aantal toeschouwers;• Nagaan of de infrastructuur (wegen, bruggen,

	dijken, transportmiddelen, parkeermogelijkheden) geschikt is om de toeschouwers op de locatie te ontvangen, maar ook om ze in noodsituaties snel te kunnen (laten) evacueren; • Opstellen van een mobiliteits- en rampenplan; • Aanwezigheid van voldoende nooduitgangen die ook duidelijk gemarkeerd (verlicht) en herkenbaar zijn; • Nagaan of er voldoende ambulance- en hulpdiensten in de directe nabijheid van het evenement beschikbaar zijn; • Zorgen voor voldoende voorzieningen op de locatie, zoals toiletten, drinkwater, elektriciteit, rookmelders, blusmiddelen, communicatie- en informatiemiddelen; • Beveiliging en afscherming van elektrische en mechanische installaties; • Medewerkers instrueren over de juiste handelwijze in noodsituaties.
Werken op hoogte bij evenementen.	• Gebruik maken van deugdelijke en goedgekeurde klimmaterialen en een harnasgordel; • Zowel gebruik maken van verticale lijnen, waaraan een medewerker bij een val blijft hangen, als van horizontale lijnen, om bijvoorbeeld bij het werk aan de “truss” veiliger van de ene naar de andere kant van een opbouw te lopen; • Evenementen laten plaatsvinden op locaties met vaste installaties (bijv. evenementenhallen) waar klimmers zich tijdens de opbouw beter aan kunnen vastmaken; • Verder liggen regels voor het werken op hoogte vast in het bouwbesluit: In ieder geval is een leuning noodzakelijk boven de 2.25 m.. Een leuning bestaat dan uit een deel op 1 m. hoog, aangevuld met een knieleuning op 0.5 m. en een schoplat van 23 cm hoog. Onder de 2.00 meter dienen er voldoende maatregelen genomen te zijn om vallen te voorkomen: hierbij is een leuning dus ook wenselijk.
Hoge aantallen bezoekers op grote pretparken en kermissen.	Gezien de diversiteit aan en mobiliteit van de exploitanten zullen bij kermissen gemeenten doorgaans zorgdragen voor preventiemaatregelen. Voor pretparken geldt dat de organisatie ervan zelf zorg dient te dragen voor veiligheid: • Voldoende en veilige vluchtwegen; • Goede instructies en aanwijzingen voor personeel; • Toepassen van het Besluit veiligheid attractie- en speeltoestellen; • Checklist gebruiken en toepassen voor werking, onderhoud en veiligheid van installaties; • Ontruimings- en veiligheidsplan opstellen;

	• Aanstellen en trainen van bedrijfshulpverleners.
In theaters zijn brand- en nooduitgangen en –routes soms ontoereikend of geblokkeerd door opgeslagen materiaal.	• Vrijhouden van vluchtroutes; • Nooduitgangen bij kleedkamers en opslagruimtes.
Bij podiumkunsten tijdens voorstellingen werken met brandbare materialen.	• Letten op de nabijheid van hete lampen, elektrische apparatuur en open vuur (zoals bij laswerkzaamheden); • Gebruik maken van producten met brandvertragend materiaal.
Werken op een podium .	Ook voor een decor en podia gelden dezelfde regels als voor constructies in de bouw. De vloer en onderbouw moeten stabiel zijn en voldoende draagkracht hebben om de last te houden. 15 mensen geeft een statisch gewicht van 1200 kg, er passen 5 mensen op 1 m ² , dus de werklast is 400 kg/m ² . Dit is de norm voor vloeren in woonhuizen. Als spelers gaan springen of dansen op een vloer dan is een veel zwaardere constructie (750 kg/m ²) nodig vanwege de dynamische last.
Risico op (uitbreiding van) brand bij slechte bouwkundige voorzieningen van bibliotheken .	• Compartimentering van het bibliotheekgebouw, zodat het vuur binnen het compartiment blijft waar het uitbreekt; • Structurele analyse: 1. het gedrag van de bouwelementen bij brand. 2. als een sprinklersysteem in een bestaand boekenmagazijn met verscheidene verdiepingen wordt ingebouwd moet de structuur het bijkomende gewicht kunnen dragen; • Voldoende vluchtwegen en noodverlichting; • Het ventilatiesysteem moet rook tijdens brand kunnen afzuigen en mag geen rook of vuur verspreiden in andere compartimenten of brandbeveiligde zones; • Geschikte en voldoende watertoevoer naar sprinklerinstallatie.
Verkeerde uitvoering van de balie van een bibliotheek bij het innemen en uitlenen.	• Als er meer dan 10x per uur opgestaan moet worden bij het werken aan de balie, deze balie uitvoeren als stabalie; • Als een medewerker meer dan 1 uur achtereen aan de balie werkt zonder steeds weg te moeten lopen deze balie uitvoeren als een gecombineerde zit/sta werkplek; • De medewerker de mogelijkheid geven elders / op andere momenten ook te kunnen zitten
Verkeerde inrichting van de balie van een bibliotheek bij het innemen en uitlenen.	• De dikte van het werkblad mag ter hoogte van de werkplek over een breedte van minimaal 60 cm niet groter zijn dan 5 cm; • Het registreren (scannen, schuiven enz.) vindt plaats binnen de kleine reikafstand van 30 cm (bij zittend werk) en binnen 30 cm van de romp (bij

	staand werk); • Bij het pakken van de materialen niet verder reiken dan 45 cm, gerekend vanaf de schouders; • De plaatsing van de boeken door de lener is op een hoogte die maximaal 10 cm afwijkt van de werkhogte; • De medewerker en de lener moeten elkaar op gelijke ooghoogte kunnen aankijken; • De hoogte van een stabalie is 96-98 cm; een lage zitbalie is 70-75 cm; • Er moet voldoende knie- en voertruimte zijn voor de staande en zittende houding; • Indien nodig heeft de medewerker bij een zitbalie de beschikking over een goede in hoogte verstelbare voetensteun.
Innemen en uitlenen aan een schuifbalie van een bibliotheek .	• De hoek van het blad is optimaal bij 10 – 15 graden; • De aandrukkracht tegen de aanslagrand bij het schuiven van het boek over het leesvenster moet zo laag mogelijk zijn. Een aanslagrand van 7 mm hoogte is voldoende voor een goede geleiding van de kaft; • De verlichting moet zo zijn aangebracht dat er geen reflecties in het werkblad ontstaan; • Overweeg de vervanging van de schuifbalie door een balie met scanapparatuur.
Innemen en uitlenen bij een bibliotheek m.b.v. scanapparatuur.	• De barcode zo op de materialen plaatsen dat scannen zonder extreme polsstanden en/of onnodige handelingen mogelijk is; • Boven de display geen lampen aanbrengen of de hoek van de display zo aanpassen dat reflecties worden voorkomen; • De aanschaf van een zelfscanner voor de leners overwegen.
De plaats van beeldscherm en kassa/geldlade van een bibliotheek .	• Hoogte beeldscherm bij een stabalie zodanig dat de bovenkant van het scherm ongeveer op ooghoogte is; • Hoek tussen kijkrichting klant en kijkrichting scherm niet groter dan 30 graden; • Afstand tussen scherm en ogen tussen de 50 en 70 cm (bij 14 inch scherm); • De kassa/geldlade is binnen een reikwijdte van 45 cm geplaatst; • Bij een naar buiten schuivende geldlade is deze naast de medewerker geplaatst.

3 Gevaarlijke stoffen

Risicogroepen en effecten:

Bij **uitvoerenden van theaterproducties** wordt bij kap/grime vaak gebruik gemaakt van make-up, haarlak, spuitbussen en dergelijke waarbij schadelijke stoffen vrijkomen. Hierin bevinden zich soms voor de huid gevoelige en/of irritante stoffen. Dit kan huidziekten veroorzaken evenals irritatie van de luchtwegen of astma. Bovendien kan vergiftiging optreden door huidopname van giftige stoffen. Tenslotte kan ‘acne cosmetica’ optreden als gevolg van intensief gebruik van make-up en grime.

Bij **opmaak van decors** voor theaterproducties kan gebruik van bepaalde verf en oplosmiddelen een gevaar voor de gezondheid betekenen. Zeker als deze stoffen worden gebruikt in slecht geventileerde ruimten. Deze stoffen moeten dan ook worden geïnventariseerd. Leveranciers van dergelijke stoffen moeten bij hun producten een zogenaamd veiligheidsinformatieblad leveren. De informatie die hierop te vinden is, moet dienen om medewerkers te informeren over het veilig werken met deze stoffen.

Een **toneel** bestaat veelal uit een houten vloer met luiken en kabelgoten. Het decor bestaat uit onderdelen als de rondhorizon, de afstopping en overige decordoeken. Doordat op het toneel vaak veel wordt bewogen ontstaat er al snel veel **stof**. Het is van belang dat het toneel, maar ook de kabelgoten en het decor regelmatig worden schoongemaakt zodat de podiumartiesten niet te veel stof inademen.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Gebruik van make-up, haarlak en spuitbussen bij podiumkunsten .	Oordeelkundig gebruik en rekening houden met de huidgevoeligheid van uitvoerenden en een zodanige luchtverversing dat de binnenatmosfeer niet te veel belast wordt door stoffen uit spuitbussen.
Gebruik van verf en oplosmiddelen bij de opbouw van decors.	Gebruik van watergedragen verven in goed geventileerde ruimten. Leveranciers van dergelijke gevaarlijke stoffen moeten bovendien bij hun producten een zogenaamd veiligheidsinformatieblad leveren. De informatie die hierop te vinden is, moet dienen om medewerkers te informeren over het veilig werken met deze stoffen. De verpakkingen moeten voorzien zijn van een etiket waarop onder meer staat aangegeven: samenstelling, leverancier, bijzondere gevaren (R-zinnen) en veiligheidsaanbevelingen (S-zinnen).
Inademen van stof op het toneel.	Regelmatig reinigen van toneel en decor.

4 Biologische agentia

Risicogroepen en effecten:

Geen informatie aangetroffen.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
-	-

5 Fysieke belasting

Risicogroepen en effecten:

Bij **podiumkunsten** waarin veel sprake is van **dansen** is sprake van specifieke fysieke risico's. Dansers zijn immers tegelijkertijd artiest en atleet. Zo hebben de blessureklachten van balletdansers voor meer dan 80 % betrekking op de lage rug en de voeten. In het klassiek ballet is vooral de voet, met name de enkel het probleem en in het moderne ballet zijn het vooral knieproblemen. De fysieke belasting van het beroep brengt dat met zich mee. Verder wordt er in theaters in toenemende mate gebruik gemaakt van zogenaamde hellende podia. Dit brengt voor de uitvoering extra risico's met zich mee. Dansers hebben vooral te maken met de gevolgen van osteoartritis van de gewrichten, tendinitis van de spieren en hielproblemen.

Bij **strijkers, pianisten en houtblazers**, ontstaat overbelasting van het bewegingsstelsel na extreem veel oefenen en uitvoeren. Over het algemeen is er sprake van klachten aan nek en rug, schouder, spieren, ellebogen, polsen, handen en vingers. Veel voorkomend zijn het Carpaal Tunnel Syndroom, RSI en kromme vingers. Blazers krijgen vaak problemen met het gebit en de kaak. **Zangers** moeten vaak langdurig staan wat tot rugklachten kan leiden.

Uit een onderzoek onder **(alt)violisten** is een verband tussen armlklachten en het bespeelde instrument naar voren gekomen. De meeste klachten waren aan de linkerarm en vooral de linkerschouder. De strijktechnieken die zijn ingedeeld in de categorie "liggend" veroorzaken volgens respondenten de meeste klachten aan de rechterarm. Het langdurig spelen op de G-snaar werd gezien als de grootste veroorzaker van klachten aan de linkerarm. Verder worden langdurige stukken, zoals in het klassieke ballet- en operarepertoire, als fysiek belastend ervaren. Hiernaast worden moderne stukken, ten gevolge van de statische bewegingen, als oorzaak genoemd voor armlklachten.

In de voorbereiding en tijdens de uitvoering van theaterproducties moet er door **toneelassistenten, belichters en technici** veel fysieke arbeid verricht worden bij de opbouw van decors en sets. Ook tijdens en na de voorstellingen moet er veel vervoerd en gedragen worden. In het algemeen staan **reizende gezelschappen** meer bloot aan fysieke belasting, vanwege onvoorziene omstandigheden in het ontvangende theater. Vaak is bijvoorbeeld de toegang van het laadbord naar het podium problematisch. Bovendien moeten deze gezelschappen vaker decors op- en afbouwen dan gezelschappen die op een vaste locatie spelen.

Bibliotheekmedewerkers die materialen innemen en uitlenen kunnen bij langdurig staan de rug en benen belasten. Staand werken belemmert de doorbloeding van de benen, er is een grote statistische houdingspierkracht nodig en het staande werken kan op den duur tot voetklachten en spataderen leiden. Ook bij langdurig zitten wordt het lichaam belast. Door repeterende bewegingen met de handen treedt belasting van armen en schouders op. **Medewerkers die aan een schuifbalie werken** kunnen bij het veelvuldig te hoog op moeten tillen van de armen pijn in de schouders krijgen. Ook bij **medewerkers die materialen met een scanner uitlenen en innemen** lopen gezondheidsrisico's door ongunstige hand- en polsstanden en haperende bewegingen bij het scannen.

Bibliotheekmedewerkers die materialen sorteren (na terugkomst in de bibliotheek), lopen eveneens risico op een (te) grote fysieke belasting. Dat wordt veroorzaakt door het werken vaak met gedraaide of gebogen rug, en – bij het sorteren op een kar – door het veelvuldig knielen en bukken. De kar dient om de teruggebrachte boeken op de juiste plek in de bibliotheek terug te brengen. Een **medewerker duwt of trekt de kar**, waarbij door de armen,

benen of het gehele lichaam druk- of trekkrachten worden uitgeoefend. Bij het uitoefenen van krachten door spieren ontstaat na enige tijd spiervermoeidheid in de belaste spiergroep. Overbelasting van de spieren kan op den duur leiden tot aandoeningen van spieren, pezen, banden of gewrichten.

Voor transport tussen bibliotheken onderling en het transport naar scholen en instellingen worden kratten gebruikt. **Medewerkers die deze kratten – geladen met boeken - binnen de bibliotheek handmatig verplaatsen** kunnen klachten en aandoeningen aan rug, schouders en heupen krijgen. Niet alleen het gewicht van het te tillen object is bepalend, maar ook de tilhouding, de tilfrequentie en de aanwezigheid van goede handvatten speelt een rol.

Als boeken laag in de kasten opgeborgen moeten worden, kunnen medewerkers dat doen door te **hurken** (beide knieën buigen), te **knielen** (één knie op de grond) of te **bukken**. Alle drie de werkwijzen zijn op een wisselende manier lichamelijk belastend. Vaak of gedurende lange tijd hurken is vooral belastend voor de knieën. Bij knielen op één knie is de belasting lager. Alleen tijdens het overeind komen uit de geknielde houding is de belasting van het been vrij groot. Bij bukken wordt vooral de (lage) rug belast door het eigen gewicht van het bovenlichaam en de ongunstige stand van de rug zelf.

Bij het **wegzetten en opruimen van boeken op de bovenste plank** van de boekenkast moeten medewerkers omhoog reiken. Dat is belastend voor de nek (omhoog kijken) en de schouders (omhoog reiken).

Zowel bij het **bergen van CD's, video's of DVD's in bibliotheken of videotheken** moeten medewerkers regelmatig ver reiken. Bij opslag van CD's, video's en DVD's achter de balie in lades zijn de lades soms te zwaar om makkelijk open te trekken. Achter de balie zijn CD's, video's en DVD's vaak opgeborgen in lades of kasten. Lades met video's zijn doorgaans lichter in gewicht dan lades met CD's of DVD's.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Overbelasting en repeterende bewegingen bij dansers .	Preventie in de vorm van tape of brace is meestal niet mogelijk, omdat dit de beweging belemmert. Na een blessure moet er vooral voldoende rust worden gehouden om een nieuwe blessure te voorkomen. Het herstel dient volledig te zijn. De kracht, het uithoudingsvermogen en de souplesse moeten weer normaal zijn om terug te keren in het werk. Aan de andere kant dienen periodes van inactiviteit en immobiliteit zo kort mogelijk te zijn. Periodiek Geneeskundig Onderzoek en begeleiding door fysiotherapeuten, masseurs en Mensendiecktherapeuten worden steeds vaker door de werkgevers aangeboden.
Overbelasting van het bewegingsstelsel bij musici .	• Ontspanningsoefeningen vooraf; • Betere ergonomie door aanpassing van het instrument en verbetering van de houding; • Goed plannen van repetitie - en oefentijd, zodat deze tijd geleidelijk wordt opgevoerd; • Warming-up en cooling-down; • Beperken van oefensessies tot 40 à 50 minuten; • Tussendoor rustperiodes en rekoefeningen inbouwen; • Vermijden van statische spierbelasting;

	• Goed beheersen van de speeltechniek; • Periodiek Geneeskundig Onderzoek en begeleiding door fysiotherapeuten, masseurs en Mensendiecktherapeuten.
Slechte stoelen voor musici bij repetities en uitvoeringen.	Meer aandacht voor een goede zitgelegenheid.
Laden en lossen van grote decorstukken door podiumartiesten	Betere bekendheid met de Arbonormen. Arbodiensten organiseren voor technici til- en duwcursussen. De instructies worden echter snel vergeten als er tijdsdruk is. Daarvoor is meer voorlichting noodzakelijk.
Langdurig staan bij het innemen en uitlenen van materialen door bibliotheekmedewerkers .	• Niet langer dan 1 uur achter elkaar staan; • Niet langer dan 4 uur staan op één werkdag; • De reikafstand moet kleiner zijn dan 45 cm voor frequent reiken (gerekend vanaf de schouders van de medewerker); • De werkhoogte moet gelijk of iets onder de ellebooghoogte (95-100 cm) zijn; • Wekhouding: het gewicht goed over beide benen verdelen, staan afwisselen met lopen en zorgen voor goede schoenen (hakken 3 á 4 cm, verende en dempende zool en goede zijdelingse steun).
Langdurig zitten bij het innemen en uitlenen van materialen door bibliotheekmedewerkers .	• Niet langer dan 2 uur achter elkaar zitten; • Niet langer dan 5 uur zitten op één dag; • De reikafstand moet kleiner zijn dan 30 cm voor frequent reiken en 45 cm voor incidenteel reiken (gerekend vanaf de schouders van de medewerker); • Werkhouding: een juiste (persoonlijke) instelling van de stoel, een juiste zithouding en niet staand (gebukt) werken aan een lage zitbalie.
Repetierend werk bij bibliotheekmedewerkers .	Niet meer dan 50% van de werktijd werk doen met steeds dezelfde bewegingen.
Innemen en uitlenen door bibliotheekmedewerkers aan een schuifbalie .	• Middels werktechniektraining medewerkers bewust maken van manier van werken en de consequenties daarvan voor de belasting van het lichaam. Werktechniek medewerkers: • Werken met ontspannen schouders; • Nooit drukken met de duim, maar aandrukken met de volle hand; • Het materiaal met afhangende schouders en ellebogen over de balie schuiven; • Niet naar voren of opzij reiken en ervoor zorgen dat de klant de boeken op de juiste wijze aanbiedt.
Innemen en uitlenen door bibliotheekmedewerkers m.b.v. scanapparatuur.	• Middels werktechniektraining medewerkers bewust maken van manier van werken en de consequenties daarvan voor de belasting van het lichaam. Werktechniek medewerkers:

	• Bij het scannen van een stapel boeken de stapel niet zo hoog maken dat bij het scannen de schouder opgetrokken is; • Boeken zo plaatsen dat bij het scannen de pols rechts is; • Bij het scannen voor een logische werkvolgorde kiezen, waarin alle handelingen in één lijn en richting gebeuren (bijv van links naar rechts).
Een verkeerde instelling van de stoel en de zithouding van de bibliotheekmedewerkers.	• De stoel op de juiste wijze instellen, óók tijdens de werkdag na rouleren! • De hoek tussen onder- en bovenbenen is 90 graden; • Gebruik maken van de hele zitting, dus goed op de stoel zitten; • De schouders ontspannen en de rug recht houden; • De (zit)houding variëren.
Het sorteren van boeken (op een kar).	• Bij het sorteren moet er voldoende ruimte zijn, zo dat medewerkers niet te ver hoeven te reiken en werken met een gedraaide rug voorkomen wordt; • Een voldoende hoog (100 cm) werkblad, binnen een reikwijdte van 45 tot 60 cm; • Een sorteersysteem hanteren waarbij de materialen van het moment van innemen tot het terugplaatsen in de kast zo min mogelijk in de hand genomen worden; • Gebruik van een snuffelkar/kast of –tafel, waarbij een deel van de materialen niet direct in de kast worden opgeborgen, maar aan de leners worden aangeboden; • Zoveel mogelijk gebruiken van de bovenste plank van een kar voor het sorteren; • Eerste de ene zijde van een kar voor sorteren vol maken en daarna de andere zijde om niet steeds om de kar te hoeven lopen.
Het duwen of trekken door bibliotheekmedewerkers van een kar geladen met boeken.	• Duwhoogte bedraagt minimaal 95 cm.; • De kar moet met twee handen te duwen zijn. (Bij aanschaf nieuwe kar: duwbeugel gebruiken, op meerdere hoogtes vast te pakken, 95-125 cm, met een hoek van 70 graden); • Minimale diameter wielen 10 cm. (Bij aanschaf nieuwe kar min. 12,5 cm.); • (Goed) duwen is minder belastend dan trekken; • Wielen zijn afgestemd op type vloer; • 4 zwenkwielen; • Wielen schoonhouden; • Voorkomen dat met de kar drempels, hellingen of ongelijkheden genomen moeten worden; • Geen obstakels in de gangpaden; • Looproute met zo min mogelijk bochten; Afmetingen bij aanschaf van een nieuwe kar: • Breedte van de kar max. 50 cm. ;

	• Hoogte bovenste plank kar 1,05 cm.; • Drie planken met een tussenruimte van 30 cm.; • Onderste plank op 42 cm.
Het handmatig verplaatsen door bibliotheekmedewerkers van kratten met boeken.	• Krat mag niet zwaarder zijn dan 12 kg. als deze vanaf heuphoogte, én niet zwaarder dan 7 kg. als deze lager dan heuphoogte, wordt opgepakt en weer wordt weggezet; • Als ook gereikt moet worden (bijv. bij het in de achterbak van een auto plaatsen van de kratten) is het maximum gewicht ook ongeveer 7 kg.; • Kleine kratten gebruiken of kratten niet te vol laden; • Het handvat mag geen scherpe randen hebben; • Bij een ingesneden handvat kan, bij een volle krat, niet met de gehele hand getild worden. Beter is een krat met aan weerszijde uitstekende handvatten; • Niet draaien in de rug; • Tillen met twee handen; • Maximaal enkele malen per uur tillen.
Het wegzetten en opruimen door bibliotheekmedewerkers van boeken in kasten.	• Maximaal 4 minuten achter elkaar of in totaal maximaal 8 minuten per uur hurken, knielen of bukken; • Niet meer dan 40 keer per uur hurken, knielen of bukken; • Niet meer dan 40 keer per uur of in totaal niet meer dan 8 minuten per uur werken met de handen op of boven schouderhoogte; • Medewerkers moeten voldoende ruimte in het gangpad hebben om een correcte houding te kunnen aannemen bij het werken in de kast; • De maximum hoogte van de bovenste plank in de boekenkast is 1,60 meter. (Is de plank hoger, dan kan een vaste opstap op/aan de kast oplossing bieden); • De hoogte van de onderste plank in de kast is niet lager dan 28 cm. (hoogte van de knie in gehurkte stand); • Voor een beter zicht en een beperking van de polsbelasting kan de onderste plank onder een hoek van 5 graden geplaatst worden of worden de boeken op de onderste plank met de rug naar boven geplaatst.
Het verplaatsen van boekensteunen door bibliotheekmedewerkers bij het rechtzetten van boeken.	• De boekensteun moet makkelijk, zonder krachtinspanning, te verplaatsen zijn. Daarbij moeten extreem gedraaide standen van de hand, pols en arm zoveel mogelijk worden gemeden; • Bij knijpsteunen mag het “handvat” niet breder zijn dan 5 cm. Zodat ook medewerkers met kleinere handen deze gemakkelijk in kunnen knijpen; • Bij het gebruik van de boekensteun moet de hand

	zich niet hoger dan 1,60 meter van de grond bevinden. Daarom verdient een boekensteun die aan dezelfde plank vastzit als waar de boeken opstaan de voorkeur boven een boekensteun die vastzit aan de erboven liggende plank.
Het opbergen van CD's, video's en of DVD's in kasten en/of laden van bibliotheken of videotheken.	• De onderste lade of kastplank mag niet lager zijn dan 28 cm. (of deze lade/plank wordt alleen gebruikt voor weinig uitgeleende materialen); • De lade moet soepel open en dicht gaan; • De lade mag niet breder zijn dan 3 CD's/DVD's of 2 video's breed, zodat het openen en sluiten van de lade zonder veel krachtinspanning kan plaatsvinden; • Kastrekken voor CD's/DVD's mogen niet dieper zijn dan 60 cm.; • De bovenste kastplank voor video's mag niet hoger zijn dan 1,70 cm.

6 Fysische factoren

(o.a. geluid, trillingen, straling, klimaat, verlichting en uitzicht)

Risicogroepen en effecten:

Bij concerten en muziekfestivals worden medewerkers regelmatig blootgesteld aan een te hoge geluidsbelasting. Een probleem is dat veel medewerkers die muziek als iets positiefs ervaren en daartegen helemaal niet beschermd willen worden. De muziek is vaak juist een reden om bij een dergelijk evenement te werken. Bij evenementen die in een hal of ander (groot) gebouw worden georganiseerd kunnen medewerkers (en toeschouwers) afhankelijk van de omstandigheden hinder ondervinden van koude, warmte, luchtvochtigheid en tocht.

Een groot risico voor **zangers en koorleden** is vanzelfsprekend beschadiging van de stem. Voor deze groep geldt met name het binnenklimaat als risicofactor. Te droge of te vochtige ruimten, tocht of een verkoudheid, leidt relatief snel tot ziekteverzuim.

Bij orkestleden en popmuzikanten is er het gevaar van lawaaidoofheid door overmatige geluidsbelasting. Bij een onderzoek naar geluidsbelasting onder orkestleden bleek dat 48 % meer gehoorafwijkingen had dan op grond van leeftijd en geslacht verwacht mag worden. Bijna driekwart heeft een merkbare en ernstige achteruitgang van de spraakverstaanbaarheid. De gehoorbelasting is over het algemeen afhankelijk van de plaats in het orkest en de akoestiek van de zaal. Bij **orkesten** lopen altviolen en contrabassen het meeste risico: zij zitten vlak voor het koper. De tweede groep met het meeste risico zijn de violen: zij zitten naast de piccolo. Ook risicovol zijn de trompetten die de trombones achter zich hebben en de houtblazers: zij zitten voor pauk en slagwerk. Violen zijn zichzelf tot last door de hoge tonen vlak bij het oor.

Om deze problemen het hoofd te bieden wordt er geëxperimenteerd met oordoppen. TNO is in het kader van het arboconvenant bijvoorbeeld bezig met een nieuw soort oordop die antigeluid veroorzaakt. Ook zijn schermen van plexiglas ontwikkeld die achter de altviolen kunnen worden gezet. Maar dat vinden de blazers weer afbreuk doen aan hun aandeel. Daarnaast vinden experimenten plaats die betrekking hebben op een andere opstelling van het orkest. Mogelijkheden hierbij zijn de koperblazers wat hoger plaatsen of op afstand, en naast en niet voor elkaar. Deze plek apart van de overige musici vindt echter niet veel steun onder de blazers.

In **bibliotheekmagazijnen**, onder meer bij provinciale bibliotheekcentrales, ontbreekt in veel gevallen daglicht. Dat kan van invloed zijn op de gezondheid (oogklachten, hoofdpijn) van medewerkers die in magazijnen werkzaam zijn.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Hoge geluidsbelasting bij concerten en muziekfestivals	Medewerkers otoplastieken laten dragen. Deze worden op maat gemaakt en dempen slechts een deel van het geluid. Hierdoor is het mogelijk om met elkaar te praten en ook voldoende van de muziek te horen. Verder is het aan te bevelen medewerkers over gehoorschade te informeren en ze bijvoorbeeld regelmatig werk op een andere plaats te laten uitvoeren op geruime afstand van de geluidsbron. Indien mogelijk de uitvoerende artiest(en) verzoeken om de geluidsbelasting te beperken.

Onaangename temperaturen, tocht en/of luchtvochtigheid in gesloten ruimten bij concerten .	Zich op de hoogte stellen van het binnenklimaat van een gebouw bij de organisatie van een evenement. De voorkeur heeft een gebouw met air-conditioning. Anders is het van belang om goede klimatologische omstandigheden, middels ventilatie-, en warmtevoorzieningen, tot stand te brengen.
Overbelasting van en klimaatproblemen voor de stembanden van zangers .	• Goed letten op klimaatsinvloeden zoals tocht en temperatuur. • Regelmatig stembandcontroles door een keel-, neus- en oorarts.
Overmatig geluid in de orkestbak of op het podium van orkesten .	• Andere opstelling van de musici; • Het aanbrengen van plexiglazen schermen; • Periodiek gehooronderzoek; • Regelmatige voorlichting over geluid en gehoor; • Opstellen van een Plan van aanpak op basis van een RI&E, met periodieke geluidsmetingen tijdens repetitie en concerten; • Roulatie van zitplaats in het orkest; • Aanbrengen van hoogteverschillen tussen instrumentgroepen; • Vergroten podiumoppervlakte; • Stimuleren van het gebruik van otoplastieken.
Werken in bibliotheekmagazijnen zonder daglicht.	Niet langer dan 2 uur per dag in een dergelijke ruimte werken.

7 Arbeidsmiddelen

(o.a. gereedschappen, machines)

Risicogroepen en effecten:

In de **evenementensector** gebruiken medewerkers hoogwerkers voor het bevestigen van materiaal. Door het werken op (grote) hoogte bestaat het risico op **valgevaar**.

Elektrische en/of mechanische apparatuur kan een veiligheidsrisico vormen voor zowel publiek als medewerkers van evenementen. Een ander risico vormt de diversiteit van de apparatuur. Bij elk nieuw evenement kan weer van geheel andere (elektrische) apparatuur gebruik gemaakt worden, waarmee dezelfde medewerkers ook moeten werken.

Bij **kermisattracties** kunnen elektrische en/of mechanische attracties die een hoge snelheid en/of grote hoogte kunnen bereiken een veiligheidsrisico vormen voor zowel bezoekers als medewerkers van kermissen en pretparken. Een ander risico vormt de diversiteit van deze attracties. Het gaat om uiteenlopende attracties bestaande uit diverse (elektrische) installaties met een verschillend veiligheidsontwerp en machinegebonden veiligheidsinstructies.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Bij evenementen met behulp van hoogwerkers bevestigen van materiaal op (grote) hoogte.	Gebruik maken van deugdelijke en goedgekeurde klimmaterialen en een harnasgordel.
Gebruik van (diverse) elektrische en mechanische apparatuur bij evenementen	• Checklist gebruiken en toepassen voor werking, onderhoud en veiligheid van de apparatuur; • Goede gedragscode, instructies en procedures voor personeel; • Juiste afstemming tussen de beveiligingen van apparatuur en de uit te voeren veiligheidsacties van de medewerkers bij die apparatuur; • Een algemene veiligheidsinstructie en –procedure voor medewerkers en een instructie en procedure per apparaat opstellen.
Elektrische en/of mechanische attracties bij kermissen of pretparken die een hoge snelheid en/of grote hoogte kunnen bereiken.	• Toepassen van het Besluit veiligheid attractie- en speeltoestellen; • Checklist gebruiken en toepassen voor werking, onderhoud en veiligheid van installaties; • Volgens de Arbo-regelgeving moeten speeltoestellen een periodieke inspectie krijgen en moet er een logboek van bijgehouden worden; • Goede gedragscode, instructies en procedures voor personeel; • Juiste afstemming tussen geautomatiseerde beveiligingen van attracties en de uit te voeren veiligheidsacties van de medewerkers bij die attracties.
Elke kermis- of pretparkattractie bevat zijn eigen veiligheidsontwerp en veiligheidsinstructies.	Behalve een algemene veiligheidsinstructie en –procedure voor medewerkers ook een instructie en procedure per attractie vaststellen. Voorts is het

	raadzaam om medewerkers over de attracties te rouleren, zo dat zij een compleet veiligheidsconcept van de verschillende attracties ontwikkelen. Bovendien leidt deze taakroulatie in het algemeen tot meer oplettendheid, maar ook tot een hogere arbeidsvoldoening.

8 Specifieke werkzaamheden (zoals laden, lossen, onderhoud, asbestsloop e.d.)

Risicogroepen en effecten:

Medewerkers die belast zijn met de op- en afbouw van podia, tribunes, afrastering, licht- en geluidsinstallaties en andere accommodaties zijn vooral te vinden op openluchtlocaties waar een eenmalig (één- of meerdaags) evenement plaatsvindt. Deze medewerkers lopen door de specifieke en uiteenlopende aard van hun werkzaamheden een verhoogde risicokans: fysieke belasting kan ontstaan door onnodig en zwaar tillen en verplaatsen; kans op ongevallen (valgevaar) is groter bij het niet of onvoldoende rekening houden met veiligheidsaspecten; langdurige blootstelling aan zonnestrallen kan tot huidklachten leiden.

Bij het **werken met dieren** in bijvoorbeeld circussen, bij theatervoorstellingen of in dierentuinen gelden weer specifieke risico's afhankelijk van het dier in kwestie. Beperken van direct contact met de dieren kan de risico's beperken.

Het **werken met vuurwerk** tijdens bijvoorbeeld festivals brengt ook specifieke risico's met zich mee voor zowel medewerkers als bezoekers. De Arbeidsinspectie heeft de taak gekregen om toezicht te houden op het afsteken van vuurwerk op locatie. Op locatie moet het afsteken worden uitgevoerd door of onder toezicht van een gecertificeerde deskundige. Ook moeten alle activiteiten op locatie zijn beschreven in een werkplan.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Op- en afbouwwerkzaamheden bij (buiten) evenementen	1. Bij de werkzaamheden til- en transportmiddelen gebruiken om fysieke belasting van medewerkers maximaal te beperken; 2. Bij de werkzaamheden het transporteren van materialen en de op- of afbouw ervan zo veel mogelijk van elkaar gescheiden laten plaatsvinden; 3. Vermijden van langdurige blootstelling aan de (zomer)zon en/of beschermende kleding dragen; 4. Medewerkers aanmoedigen om onveilige werksituaties te melden; 5. Een nieuw geconstateerde onveilige werksituatie direct in een veiligheidsprocedure verwerken; 6. Een veiligheidsbeleid en een werknemerstraining ontwikkelen waarin een duidelijk link bestaat tussen onveilig gedrag en het risico op ongelukken of rampen.
Werken met dieren	Bij het werken met dieren moeten veiligheidsmaatregelen getroffen worden die passen bij de eigenschappen van het dier. Tot die veiligheidsmaatregelen worden gerekend: • Het transporteren en huisvesten van potentieel gevaarlijke dieren in beveiligde kooien, die het onmogelijk maken dat onbevoegden bij de dieren

	kunnen komen of ze kunnen aanraken; • De aanwezigheid van met de dieren vertrouwde personen, evenals specifieke voorzorgsmaatregelen tegen mogelijk gevaarlijke en onberekenbare reacties van de dieren; • Dieren moeten onder voortdurend toezicht staan.
Werken met vuurwerk	Op locatie moet het afsteken worden uitgevoerd door of onder toezicht van een gecertificeerde deskundige. Ook moeten alle activiteiten op locatie zijn beschreven in een werkplan. De Arbeidsinspectie houdt toezicht op naleving van deze regels.

9 Persoonlijke beschermingsmiddelen en veiligheids- en gezondheidssignalering

Risicogroepen en effecten:

Medewerkers van evenementen die bij het bevestigen van materiaal op (grote) hoogte een enkele gordel rond borst of heupen dragen hebben een verhoogde kans op een ongeval, omdat ze bij een eventuele val uit deze gordel kunnen schieten.

Medewerkers en uitvoerende artiesten op het evenement zijn een risicogroep als zij niet of onvoldoende op de hoogte zijn van de veiligheids- en gezondheidssituatie op of rond de organisatie van het evenement.

Medewerkers van **pretparken en kermissen** die op of rond de diverse attracties werken, lopen een relatief hoog risico op ongevallen in onveilige situaties. De volgende oorzaken hiervoor zijn te onderscheiden:

- Inefficiënt management;
- Zich op onveilige plaatsen bevinden;
- Fouten in ontwerp of constructie van attractie(s);
- Zich niet aan (veiligheids)instructies houden;
- Fouten in de beveiliging;
- Fouten van degene die de attractie bedient;
- Uitgelaten en onveilig gedrag van personeel of publiek;
- Defecte installatie/apparatuur;
- Onvoldoende instructie/opleiding;
- Onveilige arbeidsorganisatie.

Tijdens grote theatervoorstellingen met veel **uitvoerenden** bestaat het gevaar van botsingen en valpartijen. Bovendien wordt er in toenemende mate gebruik gemaakt van hellende podia, waardoor de kans op **ongevallen en blessures** toeneemt.

Behalve dat **bibliotheken** veiligheid van de werknemers moeten kunnen garanderen, bewaren archieven en bibliotheken veelal ook waardevolle verzamelingen die doeltreffend beveiligd moeten worden tegen brand en waterschade. Water vormt wellicht de grootste bedreiging. Denk bijvoorbeeld aan sprinklerinstallaties die bij inschakeling grote hoeveelheden documenten onherstelbaar kunnen vernietigen. Dat kan leiden tot een dilemma bij het ontwerpen van de brandbeveiliging.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Het dragen van een enkele gordel rond borst of heupen bij evenementmedewerkers die op hoogtes werken.	Uitsluitend dragen van full-body harnas oftewel harnasgordels.
Onvoldoende veiligheids- en gezondheidsvoorlichting op of rond het evenement .	• Aanwezigheid van voldoende nooduitgangen die ook duidelijk gemarkeerd (verlicht) en herkenbaar zijn;• Medewerkers instrueren over de juiste handelwijze in noodsituaties;• Uitreiken van een plattegrond van de locatie waar

	het evenement plaatsvindt met daarop artiesteningang, podia, nooduitgangen en andere voorzieningen; • Vervaardigen van een “draaiboek” waarin niet alleen het programma van het evenement staat vermeld, maar ook gezondheids- en veiligheidsrichtlijnen.
Onvoldoende veiligheids- en gezondheidsvoorlichting op of rond het evenement.	Instructie/voorlichting aan alle medewerkers is van groot belang, met name voor wat betreft: • Nieuwe maatregelen/procedures; • Informatie en instructie /opleiding over bedrijfsveiligheid en –gezondheid; • Nieuwe technologieën; • Nieuwe wet- en regelgeving; • Adviezen van deskundigen.
Onveilige situaties op of rond attracties op kermissen en/of pretparken	Opstellen en toepassen van een risico-inventarisatie en –evaluatie (RI&E) in 5 stappen: 1. Vaststellen van de mogelijke risico’s op grond van: eigen en andermans ervaringen; informatie van brancheorganisaties; adviezen van onderzoeksbureaus, brandweer en andere relevante organisaties; technische informatie van ontwerpers; normen; wetgeving; eigen richtlijnen; 2. Vaststellen wie kans loopt op een ongeval en waardoor; 3. In details uitwerken hoe ernstig elk risico is en of er voldoende voorzorgsmaatregelen zijn getroffen. Zo nodig nemen van meer maatregelen. Hoe groter het risico, hoe intensiever maatregelen en controle; 4. Alle bevindingen, maatregelen, controles en gebeurtenissen vastleggen in een soort logboek; 5. Regelmatige evaluatie van de RI&E. Zo nodig wijzigen of aanpassen van de RI&E n.a.v. een gebeurtenis/ongeval, renovatie, wijziging van machines of attracties enz.
Onveilige situaties op of rond attracties op kermissen en/of pretparken	• Werknemers aanmoedigen om onveilige werksituaties te melden; • Een nieuw geconstateerde onveilige werksituatie direct in een veiligheidsprocedure verwerken; • Een veiligheidsbeleid en een werknemerstraining ontwikkelen waarin een duidelijk link bestaat tussen onveilig gedrag en het risico op ongelukken of rampen; • Aanbrengen van machinebeveiligingen waardoor bewegende delen van machines bij een ongeval direct geblokkeerd worden.
Grote theaterproducties op hellende podia.	Verbod op stunts en activiteiten in de buurt van de rand van het podium.

Risico op brand- én waterschade bij bibliotheken.	• Automatische sprinklerinstallatie die het vuur in het beginstadium bestrijdt, waardoor zowel de brand- als de waterschade beperkt blijft; • Automatisch brand-, rook-, water- en inbraakalarm: vaststellen bij wie de waarschuwing terechtkomt; • Instructie, training en voorlichting aan personeel; • Een middenweg kiezen tussen personenbeveiliging en inbraakbeveiliging; • Beveiliging tegen inbraak en diefstal afstemmen op de veiligheidsvoorschriften aan het personeel; • Voldoende vluchtwegen en noodverlichting; • Het opstellen van een nood- en reddingsplan; • Geschikte en voldoende watertoevoer naar sprinklerinstallatie; • Het ventilatiesysteem moet rook tijdens brand kunnen afzuigen en mag geen rook of vuur verspreiden in andere compartimenten of brandbeveiligde zones; • Een risico-analyse van de weerstand tegen brand: het type boekenrekken (met verscheidene verdiepingen, compacte opslag/mobiele rekken, vrijstaande rekken), de brandwerendheid van het boekenrek, de hoeveelheid brandbare producten in het boekenrek en de kans dat bepaalde materialen (gordijnen, vloerbedekking e.d.) de brand versnellen of doen uitbreiden.

10 Werktijden, overwerk en werkdruk

Risicogroepen en effecten:

Veel technici en andere medewerkers in de evenementensector hebben van hun hobby hun beroep gemaakt. Overwerken is bij hen zelden een bezwaar. Bovendien hebben veel medewerkers meer dan één baan. Vaak maken technici in het theaterseizoen al veel overuren. In de zomer draaien ze ook nog eens mee bij andere evenementen. Veel overwerk kan leiden tot oververmoeidheid, waardoor het concentratievermogen afneemt en het risico op ongevallen toeneemt.

Uitvoeringen betekenen niet alleen voor de **uitvoerende artiesten** maar ook voor **technici en toneelassistenten** een grote werkdruk en stress. Het begin van de voorstelling is een keiharde deadline. Er is sprake van piekbelasting in seizoenen met veel voorstellingen of festivals. De risico's lijken groter bij beginnende gezelschappen. Daarnaast hebben reizende gezelschappen het zwaarder dan gezelschappen die niet of nauwelijks reizen.

Van de werknemers in **openbare bibliotheken** in Nederland is 84% vrouw en 16% man. Deze vrouwen werken aanmerkelijk vaker in deeltijd dan de mannen. Als alleen naar de voltijdse banen wordt gekeken, ligt de verhouding tussen vrouwen en mannen op 40% tegen 60%. Traditioneel zijn openbare bibliotheken tijdens doordeweekse dagen op kantooruren open. Langzamerhand heeft daarin een verschuiving plaatsgevonden naar de avonduren, vooral bij grotere vestigingen. De meeste bibliotheken zijn ook op zaterdag open, maar dan sluiten ze vroeger.

Steeds meer openbare bibliotheken in de grotere steden zijn ook op zondag open. Uit onderzoek blijkt dat werknemers van openbare bibliotheken zonder thuiswonende kinderen vaker op zondag willen werken dan werknemers met thuiswonende kinderen. Het werken op zondag neemt af naarmate er meer thuiswonende kinderen zijn. Daarmee hangt samen dat werknemers in de jongste en in de oudste leeftijdscategorieën vaker bereid zijn op zondag te werken. Er zijn geen verschillen tussen mannen en vrouwen. Beide seksen willen ongeveer even vaak op zondag werken. Werknemers die meer dan twintig minuten reizen van hun werk wonen, willen minder vaak op zondag werken dan werknemers met een kortere reisduur. Het zijn vooral de werknemers met een kleine deeltijdbaan of met een oproep- of een invalcontract die op zondag willen werken.

De gedwongen verregaande reorganisaties en bezuinigingen in de **dagbladsector** als gevolg van een inzakkende advertentiemarkt, dalende oplagen en hogere kosten betekent behalve een gevaar voor de positie van de ongeveer drieduizend **krantenjournalisten** ook een verslechtering van hun arbeidsomstandigheden. Doorgaans neemt de reorganisatie een verhoging van de werkdruk met zich mee. Journalisten hebben weliswaar altijd al te maken met werkdruk en de stress van de deadline, maar bij een reorganisatie is het zo dat bijvoorbeeld het in elkaar schuiven van redacties met zich meebrengt dat redacteuren af en toe iets anders moeten doen. Dat een bijlage-redacteur wordt ingeschakeld voor de dagkrant bijvoorbeeld. Dan komt deze even in een ander ritme terecht en dat kan extra spanning met zich meebrengen.

Verder neemt door onzekerheid over het toekomstig functioneren de stress toe en de verzakelijking werkt, in de zin van verkillig en onpersoonlijk, demotivatief in de hand. Die aspecten kunnen weer leiden tot verhoogd verzuim. Zo is er een duidelijke parallel tussen bedrijven waar het niet zo goed gaat en de ontwikkeling van het ziekteverzuim. Het ziekteverzuim onder journalisten, en dan met name langdurige uitval, is de laatste jaren sterk toegenomen.

De dagbladjournalistiek kent een hoge mate van autonomie. Het is bij kranten niet gebruikelijk om veel te doen aan supervisie of feedback. En dat bij de vraag in hoeverre werkdruk nog

gezond is, van doorslaggevend belang is dat je als werknemer weet waar je aan toe bent. Of je het goed of fout doet. Door gebrek aan sturing komen veel mensen klem te zitten tussen enerzijds de hoeveelheid werk en anderzijds hun mogelijkheden om problemen op te lossen. En dat kan tot stress leiden.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
Het maken van (veel) overuren bij evenementen .	Hanteren van een werk- en rustschema en van een rouleerschema. Medewerkers wijzen op de risico's van oververmoeidheid.
Gebrekkige planning en spreiding van voorstellingen over het seizoen, en weinig zeggenschap en regelcapaciteit voor technici en assistenten.	• Invoeren van een Human Resource Management en het invoeren van functioneringsgesprekken voor iedereen; • Breder inzetbaar maken van personeel.
Onregelmatige en lange werktijden bij podiumartiesten , gecombineerd met de privé-situatie.	Het zich houden aan de Arbeidstijdenwet en zorgen voor enkele vaste vrije dagdelen per week.
Onbekendheid van technici met de omstandigheden van een ontvangend theater.	Betere afstemming tussen toneelmeesters, ontwerpers, hoofd technische diensten en programmerende theaters.
Werkdruk en gebrek aan autonomie bij musici . Daarnaast gebrek aan sociale steun van de dirigent en/of collega's.	• Meer zeggenschap van werknemers over roosters, artistiek beleid en programmering; • De instrumentgroep verantwoordelijk maken voor de eigen seizoensindeling; • In de opleiding meer aandacht besteden aan het ontwikkelen van de geestelijke weerbaarheid; • Ouderenbeleid en outplacement; • Verbetering van de communicatie tussen directie en musici; • Aanstellen van een personeelsfunctionaris; • Openheid bevorderen ten aanzien van stress.
Planningsproblemen bij podiumwerk: • Een slechte of ontbrekende trajectbegeleiding; • Ongezond stressgedrag, waaronder roken, geen rust nemen, zonder warming-up aan het werk gaan; • Een slechte planning van zowel het gehele theaterseizoen als het werkproces van de afzonderlijke producties; • Het ontbreken van een professionele werkhouding waardoor creatieprocessen, deadlines en dergelijke onbeheersbaar worden.	• De arbocoördinator zou participant moeten worden van projectteams en vanuit die positie toe moeten zien op de planning en de begeleiding van het productieteam; • Als intermediair kan de coördinator actief het arbobewustzijn vergroten en ervoor zorgen dat klachten van de werkvloer naar boven doorgegeven worden; • Een Arbo-arts zou uitgenodigd kunnen worden om met een diagnostische blik naar het creatieproces en de opvoeringen te kijken.
Werken op zondag bij bibliotheken	Elk jaar opnieuw vragen wie er op zondag wil werken. Werken op zondag op basis van vrijwilligheid (voorkeur), anders hogere toeslag. Andere oplossingen

	voor zondagswerk zijn werknemers op andere (minder drukke) uren vrijgeven en/of deeltijders (tijdelijk) meer arbeidsuren aanbieden.
Werkdruk en stress bij (dagblad)journalisten	• Ook bij een reorganisatie blijvend aandacht besteden aan arbozorg en deze eventueel uitbesteden; • Afwisseling van functies, roulatieschema; • Aandacht besteden aan supervisie, sturing en feedback.

11 Agressie en geweld, seksuele intimidatie

Risicogroepen en effecten:

Geen informatie aangetroffen.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
-	-

12 Overige: activiteiten ter verbetering in en door de branche

Risicogroepen en effecten:

In de zomer van 2002 organiseerde de **Arbeidsinspectie** een **speciaal project gericht op evenementen**. Tijdens het congres Festivak op 4 februari 2002 in Rotterdam was de centrale stelling van Landelijk Coördinator Stefan Segboer: “publieksveiligheid is onmogelijk zonder goede arbozorg”. Segboer legde tijdens het congres uit dat de Arbowet óók geldt voor evenementen en dat er dus voor een evenement, hoe klein het in principe ook is, een RI&E gemaakt moet worden. Verder moeten er afspraken bestaan tussen samenwerkende werkgevers en moet er bij grote evenementen toezicht zijn op naleving van de Arbowet. Directe aanleiding voor zijn betoog was het feit dat er een landelijk inspectieproject op komst is waarbij zowel indoor als outdoor evenementen zoals popfestivals bezocht zullen worden. De inspectie gaat daarbij vooral letten op twee dingen: 1) is er een risico-inventarisatie, en 2) risico's tijdens de opbouw en afbouw.

Publieksveiligheid en **arbeidsveiligheid** hebben veel raakvlakken. Dat maakte Stefan Segboer duidelijk met voorbeelden zoals de veiligheid van elektrotechnische installaties, de installaties die boven mensen gehesen worden, het werken met vuurwerk, enzovoort. Arbo zal in de toekomst een integraal onderdeel moeten zijn van elk **evenementendraaiboek**. Gemeenten en organisatoren doen er dan ook goed aan zich ervan te vergewissen dat hun leveranciers 'arboproof' werken. Nadeel is dat de kennis op het gebied van evenementen en veiligheid binnen gemeenten nogal wisselend is.

In 2002 is het nieuwe **vuurwerkbesluit** van kracht geworden. Dit besluit is relevant voor **evenementen** waar voorwerk wordt afgestoken. In dit besluit worden regels gesteld voor het werken met vuurwerk en wordt het toezicht en de handhaving door een aantal inspectiediensten, waaronder de **Arbeidsinspectie**, geregeld. De Arbeidsinspectie heeft daarbij de taak gekregen om toezicht te houden op het afsteken van vuurwerk op locatie. Op locatie moet het afsteken worden uitgevoerd door of onder toezicht van een gecertificeerde deskundige. Ook moeten alle activiteiten op locatie zijn beschreven in een werkplan. De toezichthoudende taken van de Arbeidsinspectie bij vuurwerkbedrijven op basis van de Arbowet en -regelgeving blijven daarnaast onveranderd van kracht.

In het in 2002 gestarte project **Kermissen** wordt door de **Arbeidsinspectie** samengewerkt met de Keuringsdienst van Waren. Na de voorlichtende fase, vinden in 2003 inspecties plaats met speciale aandacht voor machineveiligheid en valgevaar. Hier ligt ook een relatie met de publieksveiligheid.

Het in 2002 door de **Arbeidsinspectie** gestarte project in de **audiovisuele sector** vloeit voort uit signalen van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) en de vakbonden dat in deze sector knelpunten voorkomen met betrekking tot werkdruk, werktijden en agressie en geweld. Naast de landelijke omroepen richt de aandacht van de Arbeidsinspectie zich ook op de regionale omroepen.

In de gemeente Eindhoven is een **veiligheidsmatrix** ontwikkeld waarmee beoordeeld kan worden of **evenementen** verantwoord kunnen plaatsvinden. In een vroeg stadium kan bijvoorbeeld worden vastgesteld of tijd en plaats geschikt zijn, en of de organisator voldoende competent is. Bij grote evenementen formeert de gemeente Eindhoven een projectteam waarin naast de gemeentelijke diensten ook de organisator zitting heeft. Voor een groot publieksevenement moet het volgende op tafel liggen: een mobiliteitsplan, een

veiligheidsplan, een gezondheidsplan, een milieuplan, en een restplan (arbo, Keuringsdienst van Waren, verzekeringen).

De hoofdconclusie van een rapport van het Nederlands Instituut voor Brandweer en Rampenbestrijding (**NIBRA**) over de fouten die bij de organisatie van het evenement Dance Valley in augustus 2001 in Spaarnwoude zijn gemaakt is dat er sprake is geweest van onderschatting en gebrek aan regie. Opvallend is dat er volgens het NIBRA te veel is gewerkt op basis van vertrouwen. De organisatie, de gemeente en de politie kenden elkaar van voorgaande jaren en iedereen ging er van uit dat alles wel goed zou komen. Daardoor vond bijvoorbeeld geen toetsing plaats van het vervoersplan - het werd niet expliciet besproken, laat staan doorgerekend door een gespecialiseerd instituut. Ook bleken door verschillende betrokkenen verschillende draaiboeken gehanteerd te worden, was er vooraf geen risico-analyse gemaakt, en lag er slechts een mager rampenplan klaar. Vanuit het specifieke geval Dance Valley heeft het NIBRA een **Handreiking Publiekevenementen** opgesteld die als uitgangspunt en checklist kan dienen voor de veiligheid bij evenementen.

Op **11 juni 2001** vond in 's-Hertogenbosch het **seminar ArboPodium** plaats op initiatief van de Stichting ArboPodium. De thema's tijdens dit seminar waren: het Arbotraject, de positie en opleiding van Arbocoördinatoren, de Arbeidstijdenwet, de implementatie van arbobeleid, fysieke belasting, werkdruk, kunstzinnige risico's, samenwerkende werkgevers en verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid.

In **november 2001** is er een subsidieregeling tot stand gekomen in de vorm van het **Omscholingsfonds Dansers**. Dit heeft tot doel dansers na hun danscarrière de kans te geven zich voor te bereiden op een nieuw maatschappelijk bestaan.

De **arbeidsinspectie** besteed speciale aandacht aan een aspect dat voor podiumkunsten en orkesten van belang is: **geluid**. In 1998 heeft de toenmalige Staatssecretaris van SZW de kwantitatieve beleidsdoelstelling afgekondigd om in de periode 1998-2002 het aantal onbeschermd blootgesteld aan schadelijk geluid met de helft te verminderen. Via arbo-convenanten voor verschillende branches, voorlichting en intensieve handhaving wordt deze doelstelling nagestreefd. Medio 2003 wordt door de Arbeidsinspectie een rapport opgeleverd waarmee inzicht wordt verkregen in de mate waarin deze doelstelling gerealiseerd is. De Arbeidsinspectie heeft in 2002 de beschikking gekregen over geluidsmeters. Hiermee kunnen tijdens inspecties gemakkelijker dan voorheen ter plekke overtredingen van de geluidsbepalingen worden vastgesteld. Het toezicht zal voornamelijk worden gericht op het beschikbaar stellen en dragen van gehoorbeschermingsmiddelen.

Voor podiumkunsten is op **29 Juni 2000** een **Intentieverklaring arbeidsomstandigheden podiumkunsten** ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen evenals door alle werkgevers-, branche- en werknemersorganisaties die lid zijn van ArboPodium. Hiermee hebben deze partijen afgesproken actief beleid te gaan voeren om de arbeidsomstandigheden bij podiumkunsten te verbeteren.

Ter voorbereiding op een Arboconvenant Podiumkunsten is de **arbokennisinfrastructuur in de podiumkunstenbranche geanalyseerd**, met als doelen:

- inzicht te krijgen in de werking van de huidige arbokennisinfrastructuur binnen de podiumkunstenbranche, waarbinnen men de afspraken van het arboconvenant gaat realiseren;
- van te voren rekening te kunnen houden met sterke en zwakke punten in die arbokennisinfrastructuur om de slaagkans van de toekomstige convenantafspraken te verhogen.

Op basis van een literatuuronderzoek, gesprekken met sleutelpersonen in de branche, een vragenlijstonderzoek en een workshop met circa 30 betrokkenen uit de branche is in een

rapport een beeld geschetst van de arbokennisinfrastructuur en het functioneren daarvan. Succes- en faalfactoren voor de werking van de arbokennisinfrastructuur zijn geïnventariseerd, en op basis hiervan worden aanbevelingen gedaan voor versterking en goede benutting van de infrastructuur, het kennismanagement en de kennisoutput.

Het **Arboconvenant Podiumkunsten fysieke en psychosociale belasting, schadelijk versterkt geluid en vroegtijdige reïntegratie** is op **15 Mei 2002** ondertekend door dezelfde partijen als die de intentieverklaring hebben ondertekend. In dit arboconvenant worden door de overheid en de sociale partners uit de podiumkunstenbranche afspraken gemaakt over het terugdringen van blootstelling aan fysieke belasting (waaronder rsi en tillen), psychosociale belasting (werkdruk), schadelijk versterkt geluid en bevordering van vroegtijdige reïntegratie van zieke werknemers. Aan de orde komen de volgende onderwerpen: definities; risicopopulaties, (kwantitatieve) doelstellingen; maatregelen; communicatie; betrokkenheid werknemersvertegenwoordigingen; rol van de Arbeidsinspectie; bekendmaking; BBC; monitoring; financiering; relatie tot CAO; inwerkingtreding en looptijd; wijziging of voortijdige beëindiging; evaluatie en vervolg. Het convenant is geldig tot 15 mei 2006.

Ook is op **15 Mei 2002** het bij dit convenant behorend **Plan van Aanpak** gelanceerd. Dit plan van aanpak is een zo veel mogelijk concrete vertaling van het Arboconvenant in actiepunten. Afgesproken is onder andere dat mensen die werkzaam zijn in de **podiumkunsten**, zoals artiesten en technici, voortaan maximaal 25 kilo met de hand mogen tillen. Daarnaast is afgesproken dat de blootstelling aan elektronisch versterkt geluid zoveel mogelijk tot 80 decibel moet worden teruggebracht. Waar dat niet lukt, moeten medewerkers gehoorbeschermers dragen. Ook gaan de verschillende deelbranches binnen de podiumkunsten samenwerken om de kennis over de arbeidsomstandigheden in de branche te vergroten.

Voor orkesten is op **5 Oktober 2000** een **Intentieverklaring arbeidsomstandigheden orkesten** ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Contactorgaan van Nederlandse orkesten, de FNV Kunsten, Informatie en Media en de Nederlandse Toonkunstenbond. Hiermee hebben deze partijen afgesproken actief beleid te gaan voeren om de arbeidsomstandigheden bij orkesten te verbeteren.

Het **Arboconvenant Orkesten inzake schadelijk geluid** is op **7 November 2002** ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Contactorgaan van Nederlandse orkesten, de FNV Kunsten, Informatie en Media en de Nederlandse Toonkunstenbond. In dit convenant stelt men zich ten doel risico's voor het ontstaan van gehoorschade bij musici terug te dringen. Deze doelstelling wordt nagestreefd via twee subdoelen:

- reductie van de gemiddelde jaarlijkse blootstelling van de zwaarst belaste instrumentengroepen met 5 dB(A);
- reductie van de omvang van de risicopopulatie met 50%.

Verder is afgesproken dat de partijen meewerken aan het ontwikkelen en marktrijp maken van nieuwe typen gehoorbeschermers, geschikt voor toepassing in de orkestpraktijk. Indien dergelijke gehoorbeschermers in de loop van de convenantsperiode voor een redelijke prijs beschikbaar komen, verplichten orkesten zich deze gehoorbeschermers aan de music i ter beschikking te stellen. Verder dient elk bedrijf vóór 31 december 2003 een bedrijfsplan van aanpak op te stellen

Ook op **7 November 2002** is het bij dit convenant behorend **Plan van Aanpak “Alles voor ons gehoor”** gelanceerd. Dit plan van aanpak is een concrete vertaling van het Arboconvenant in actiepunten. Het Plan van Aanpak beschrijft op welke wijze de afspraken zoals vastgelegd in het arboconvenant zullen worden gerealiseerd. Daarbij worden, waar mogelijk, activiteiten en projecten zo concreet mogelijk benoemd en uitgewerkt. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor individuele werkgevers en in de bedrijfstak werkzame musici. Om de vanuit

de verschillende invalshoeken geformuleerde doelen te bereiken heeft de Branche Begeleidings Commissie de volgende projecten opgezet:

- ontwikkelen en uitvoeren van een communicatieplan;
- opzetten van een website met kennis en informatie over gehoorschadepreventie;
- opstellen van een prestatiecontract met arbodiensten, met als onderdeel een probleemspecifieke RI&E;
- benaderen van podia om bij nieuw- en verbouw te voldoen aan eisen en randvoorwaarden ter voorkoming van gehoorschade bij musici;
- opstellen van plannen van aanpak door alle orkesten afzonderlijk.

Voor **bibliotheken** is in 2001 een project afgerond dat werd uitgevoerd door **de Branche Begeleidings Commissie (BBC)** en **VHP adviseurs** in Den Haag. Het project bevatte de volgende activiteiten:

- observaties in 20 bibliotheken;
- een enquête onder medewerkers;
- twee ronde tafel gesprekken met sleutelfiguren;
- de eigen ervaring van VHP adviseurs opgedaan in diverse adviesprojecten in de sector;
- een uitgebreide beschrijving van de mogelijkheden voor vermindering van de fysieke belasting;
- een tweede enquête onder medewerkers naar hun mening over de zinvolheid van de voorgestelde maatregelen;
- het opstellen van een standaardtraining “gezond werken” voor medewerkers.

Uit de resultaten van het project blijkt dat een groot gedeelte van de medewerkers (70%) last heeft van één of meerdere gezondheidsklachten. Ongeveer 50% van de klachten worden volgens de medewerkers zelf (mede) veroorzaakt door het werk. Klachten aan nek, schouders, armen en handen komen het meest voor. Volgens de medewerkers is het opruimen van boeken het zwaarste werk. Het werken aan de schuifbalie veroorzaakt relatief veel gezondheidsklachten in het bovenlichaam. Tegenover deze klachten staat het duidelijke plezier dat medewerkers in het werk hebben. Vrijwel alle medewerkers werken (vrijwel) dagelijks met plezier. En ongeveer 75% van de respondenten geeft aan dat er doorgaans binnen de bibliotheekorganisatie serieus gezocht wordt naar oplossingen voor eventuele klachten of opmerkingen over de arbeidsomstandigheden.

Op basis van deze resultaten, de verdere onderzoeken en enquêtes zijn de volgende elementen geschikt bevonden voor opname in een verplichtend deel van het convenant:

- het invoeren van een rouleerschema;
- het beperken van de reikhoogte en bukdiepte bij het sorteren en bergen van de boeken;
- de medewerkers trainen in een gezonde werktechniek;

Daarnaast zijn de volgende aanbevelingen gedaan:

- leners bepaalde logistieke taken laten uitvoeren;
- vervangen van schuifbalies door balies uitgevoerd met een barcode scanner.

Voor **bibliotheken** is op **26 Mei 2000** een **Intentieverklaring** getekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en enkele werkgevers- en werknemersorganisaties waarmee deze partijen hebben afgesproken actief beleid te gaan voeren om de arbeidsomstandigheden in bibliotheken te verbeteren.

Het **Arboconvenant Openbare Bibliotheken inzake fysieke belasting, werkdruk en verzuimbegeleiding** is op 10 Oktober 2002 ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en enkele werkgevers- en werknemersorganisaties. Ook is op die datum het bij dit convenant behorend **Plan van Aanpak** gelanceerd. Dit plan van aanpak is een concrete vertaling van het Arboconvenant in actiepunten. Het Arboconvenant is een

instrument waarmee overheid, werkgevers en werknemers gezamenlijk arbeidsomstandigheden verder willen verbeteren. Het Plan van aanpak is maatwerk en omvat afspraken en maatregelen toegesneden op de specifieke omstandigheden, mogelijkheden en behoeften van de sector Bibliotheken.

Op basis van het **Plan van Aanpak voor het Arboconvenanten Openbare Bibliotheken** is op 10 Oktober 2002 door het Ministerie van SZW in samenwerking met de Werkgeversvereniging Openbare Bibliotheken een **Checklist Bibliotheken** gelanceerd aan de hand waarvan eenvoudig kan worden geanalyseerd in hoeverre bibliotheken voldoen aan de eisen die worden gesteld in het Arboconvenant Openbare Bibliotheken. Als bepaalde bibliotheken niet voldoen aan deze eisen wordt verwacht dat er plannen gemaakt worden om wel hieraan te voldoen.

Op 17 december 2002 hebben het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Het Nederlands Uitgeversverbond, FNV Kunsten Informatie en Media, de Dienstenbond CNV, de Nederlandse Vereniging van Journalisten, en De Unie het **Arboconvenant uitgeverijbedrijf inzake werkdruk, RSI en vroegtijdige reïntegratie** gesloten.

Kwantitatieve doelstellingen (artikel 2) van het arboconvenant zijn:

1. Uiterlijk 1 januari 2004 zijn ten minste 90% van alle werkgevers en -nemers in de bedrijfstak op de hoogte van de omvang, aard en risico's van hoge werkdruk en RSI in de bedrijfstak.
2. Uiterlijk 1 april 2004 heeft ten minste 90% van de uitgeverijen de specifieke risico's ten aanzien van werkdruk en RSI geïnventariseerd.
3. Uiterlijk 31 december 2006 is het percentage werknemers dat te maken heeft met hoge werkdruk gereduceerd van 91% tot 70% en het percentage werknemers met werkstress gereduceerd van 50% tot 35%;
4. Uiterlijk 31 december 2006 is het percentage van alle werknemers met RSI gereduceerd van 85% tot maximaal 62% en het percentage werknemers met RSI als gevolg van werk 58% tot maximaal 49%.
5. Uiterlijk 31 december 2006 is het 13e weeks ziekteverzuim gereduceerd met ten minste 25%, zulks op basis van een nader vast te stellen uitgangspositie.
6. Uiterlijk 31 december 2006 is het 52ste weeks ziekteverzuim gereduceerd met ten minste 25%, zulks op basis van een nader vast te stellen uitgangspositie.
7. Bij de realisatie van het onder lid 3 tot en met lid 6 genoemde vormen het onderzoek 'Werkdruk, RSI en Reïntegratie in het Uitgeverijbedrijf: nulmeting en stand der techniek' en de nog uit te voeren nulmeting op het gebied van 13e en 52ste weeks ziekteverzuim de uitgangssituatie.

Om deze doelstellingen te realiseren, verplichten partijen zich uitvoering te geven aan een Plan van Aanpak, dat onlosmakelijk verbonden is met het arboconvenant. **Het Plan van Aanpak behorende bij het Arboconvenant uitgeverijbedrijf** bestaat uit 3 delen. Het eerste deel gaat in op de aanpak van werkdruk en RSI. Deel 2 behandelt de aanpak van ziekteverzuim en vroegtijdige reïntegratie. In het derde deel zijn algemene zaken besproken: monitoring, uitvoeringsorganisatie, planning en begroting.

Risicofactoren en preventiemaatregelen:

Risicofactoren	Preventiemaatregelen
-	-

Bronnen:

1 Arbozorg en arbeidsorganisatie

- * **Health and safety executive**
The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events
Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)
- * **Fairgrounds and amusementparks : guidance on safe practice**
Norwich : HSE Books, 2000
- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Husslage, B.**
Ervaring Dance Valley dwingt tot verbetering veiligheid evenementen.
In: Alert 18(2001) no. 10, p. 6-8
- * Internetbron: www.highprofile.nl : portaalsite voor de evenementenbranche
- * **Cock, D.J.**
Pretpark geeft medewerkers alle ruimte
Rendemens 3 (2001) no. 5, p. 8-9.
- * **Lemmens, E.J.M. en Q.H.J.M. van Ojen**
Arbeidsrisico's in de podiumkunsten; nulmeting van de risicopopulatie en mogelijkheden en effecten van maatregelen ter reductie van arbeidsrisico's in de podiumkunsten.
Doetinchem, Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001(Arboconvenantreeks)
- * **Seminar ArboPodium; veiligheid, gezondheid en welzijn in de podiumkunsten: Het Verslag**
Amsterdam, Stichting ArboPodium, 2001.
- * **Neelen, E. en G. Huppel.**
Fysieke belasting in de bibliotheek : knelpunten, normen en oplossingen.
Doetinchem, Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (Arboconvenantreeks)
- * **Dagevos, J., M. Evers en H. van der Werff.**
Succes boeken : prognose voor de personeelsbehoefte in de bibliotheek- en informatiesector .
Tilburg : IVA, 2000

2 Inrichting arbeidsplaatsen

- * **Health and safety executive**
The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events

Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)

- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Husslage, B.**
Ervaring Dance Valley dwingt tot verbetering veiligheid evenementen.
In: Alert 18(2001) no. 10, p. 6-8
- * Internetbron: www.arbopodium.nl: de site over arbozaken in podiumkunsten
- * **Cock, D.J.**
Pretpark geeft medewerkers alle ruimte
Rendemens 3(2001)no. 5, p. 8-9.
- * **Rossol, M en D. Hinkamp**
Hazards in the theater.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)
- * **Neelen, E. en G. Hupples.**
Fysieke belasting in de bibliotheek : knelpunten, normen en oplossingen.
Doetinchem, Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (Arboconvenantreeks

3 Gevaarlijke stoffen

- * Internetbron: www.arbopodium.nl: de site over arbozaken in podiumkunsten
- * **Rossol, M en D. Hinkamp**
Hazards in the theater.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)

4 Biologische agentia

-

5 Fysieke belasting

- * **Rossol, M en D. Hinkamp**
Hazards in the theater.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)

- * **Garrick, J.G. en S.L. Lewis**
Career hazards for the dancer.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)
- * **Hoppmann, R.A.**
Instrumental musicians' hazards.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)
- * **Lemmens, E.J.M. en Q.H.J.M. van Ojen**
Arbeidsrisico's in de podiumkunsten; nulmeting van de risicopopulatie en mogelijkheden en effecten van maatregelen ter reductie van arbeidsrisico's in de podiumkunsten.
Doetinchem, Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001
(Arboconvenantreeks)
- * **Seminar ArboPodium; veiligheid, gezondheid en welzijn in de podiumkunsten:**
Het Verslag
Amsterdam, Stichting ArboPodium, 2001
- * **Goldhoorn, G., Wolf, S. van der**
Staccato in mineur? : onderzoek naar het bestaan van een relatie tussen subjectief ervaren (over-)belastingsklachten van de bovenste extremiteit bij (alt)violisten en 1) de strijktechniek en 2) het soort repertoire. Amsterdam, Netherlands School of Public Health (NSPH), 2002
- * **Neelen, E. en G. Huppes.**
Fysieke belasting in de bibliotheek : knelpunten, normen en oplossingen.
Doetinchem, Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (Arboconvenantreeks)

6 Fysische factoren

- * **Health and safety executive**
The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events
Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)
- * **Lemmens, E.J.M. en Q.H.J.M. van Ojen**
Arbeidsrisico's in de podiumkunsten; nulmeting van de risicopopulatie en mogelijkheden en effecten van maatregelen ter reductie van arbeidsrisico's in de podiumkunsten.
Doetinchem, Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001
(Arboconvenantreeks)
- * **Oeij, T.S.**
Gehooronderzoek bij musici van het Rotterdams Philharmonisch Orkest.
Amsterdam, Netherlands School of Occupational Health (NSOH), 2000.

- * **Beran, P.**
Doof van muziek? Gehoorschade bij orkestmusici: oplossingen op maat,
ArbonieuwsBrief 30 januari 2003 van de site: www.arbopodium.nl, 2003
- * **Neelen, E. en G. Huppes.**
Fysieke belasting in de bibliotheek : knelpunten, normen en oplossingen.
Doetinchem, Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (Arboconvenantreeks)

7 Arbeidsmiddelen

- * **Health and safety executive**
The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events
Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)
- * **Fairgrounds and amusementparks : guidance on safe practice**
Norwich : HSE Books, 2000
- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Lyon, B.K.**
Behavior sampling of theme park ride operators
Professional safety 46(2001)no. 10, p. 35-42
- * **Dodge, D.A.**
Product safety and the amusement park industry
Professional safety 46(2001)no. 10, p. 43-46

8 Specifieke werkzaamheden

- * **Health and safety executive**
The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events
Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)
- * **Fairgrounds and amusementparks : guidance on safe practice**
Norwich : HSE Books, 2000
- * Internetbron: www.arbopodium.nl: de site over arbozaken in podiumkunsten
- * **Arbeidsinspectie : jaarplan 2003**
Den Haag : Arbeidsinspectie, 2003

9 Persoonlijke beschermingsmiddelen en veiligheids- en gezondheidssignalering

- * **Health and safety executive**

The event safety guide : a guide to health, safety and welfare at music and similar events
Norwich : HSE Books, 2000
(HSG 195)

- * **Fairgrounds and amusementparks : guidance on safe practice**
Norwich : HSE Books, 2000
- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Moore, P.H. en V.J. Casini en D.N. Castillo**
Fatality assessment and control evaluation (FACE) report : 16 Year-old ride attendant dies after being caught and dragged by amusement park ride
NIOSH (2000)Jan., p. 1-8.
- * **Rossol, M en D. Hinkamp**
Hazards in the theater.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)

10 Werktijden, overwerk en werkdruk

- * **Land, M. van 't**
Hogere werkdruk bij zieke kranten : arbozorg in de knel door recessie dagbladen
In: Arbeidsomstandigheden 78(2002) no. 3, p. 6-9
- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Rossol, M en D. Hinkamp**
Hazards in the theater.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)
- * **Garrick, J.G. en S.L. Lewis**
Career hazards for the dancer.
In: Duvall, K. en D. Hinkamp
Health hazards in the arts.
Philadelphia, Hanley & Belfus, 2001
(Occupational medicine: state of the art reviews 16/4)
- * **Lemmens, E.J.M. en Q.H.J.M. van Ojen**
Arbeidsrisico's in de podiumkunsten; nulmeting van de risicopopulatie en mogelijkheden en effecten van maatregelen ter reductie van arbeidsrisico's in de podiumkunsten.

Doetinchem, Elsevier Bedrijfsinformatie, 2001
(Arboconvenantreeks)

- * **Seminar ArboPodium; veiligheid, gezondheid en welzijn in de podiumkunsten: Het Verslag**
Amsterdam, Stichting ArboPodium, 2001

11 Agressie en geweld, sexuele intimidatie

-

12 Overige: activiteiten ter verbetering in en door de branche

- * **Steentjes, A.**
Aandacht voor arbo in evenementenbouw : specifieke regelgeving ontbreekt nog.
In: Arbeidsomstandigheden 77(2001) no. 10, p. 6-9
- * **Husslage, B.**
Ervaring Dance Valley dwingt tot verbetering veiligheid evenementen.
In: Alert 18(2001) no. 10, p. 6-8
- * Internetbron: www.zichtlijnen.nl
Nieuwsbrief Arbonieuws – zaterdag 9 februari 2002
- * **Arbeidsinspectie : jaarplan 2002**
Den Haag : Arbeidsinspectie, 2002
- * **Arbeidsinspectie : jaarplan 2003**
Den Haag : Arbeidsinspectie, 2003
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Persbericht: "Tillen in het theater tot maximaal 25 kilo" 15 mei 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Intentieverklaring arbeidsomstandigheden podiumkunsten, Den Haag, 29 Juni 2000
- * **Nossent, S., Meeuwse, J.M., Paul, J.**
De coulissen in de schijnwerpers: arbokennisinfrastructuur in de podiumkunstenbranche : samenvatting, Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Arboconvenant Podiumkunsten fysieke en psychosociale belasting, schadelijk versterkt geluid en vroegtijdige reïntegratie, Den Haag, 15 Mei 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Plan van aanpak behorend bij Arboconvenant Podiumkunsten fysieke en psychosociale belasting, schadelijk versterkt geluid en vroegtijdige reïntegratie, Den Haag, 15 Mei 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Intentieverklaring arbeidsomstandigheden orkesten, Den Haag, 5 Oktober 2000

- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Arboconvenant orkesten inzake schadelijk geluid, Den Haag, 7 November 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Plan van aanpak “ Alles voor ons gehoor” behorend bij Arboconvenant Orkesten
inzake schadelijk geluid, Den Haag, 7 November 2002
- * **Neelen, E. en G. Huppes.**
Fysieke belasting in de bibliotheek : knelpunten, normen en oplossingen.
Doetinchem, Elsevier bedrijfsinformatie, 2001 (Arboconvenantreeks)
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Intentieverklaring bibliotheken, Den Haag, 26 Mei 2000
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Arboconvenant Openbare Bibliotheken inzake fysieke belasting, werkdruk en
verzuimbegeleiding, Den Haag, 10 Oktober 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Plan van aanpak behorend bij Arboconvenant Openbare Bibliotheken inzake fysieke
belasting, werkdruk en verzuimbegeleiding, Den Haag, 10 Oktober 2002
- * **Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)**
Checklist: “Is mijn organisatie convenant-proof?”, Den Haag, 10 Oktober 2002

Literatuur verwerkt t/m februari 2003